

BİR TOPLUMUN HAFIZASI: TÜRKİYE’NİN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASININ ÖNEMİ VE GELECEĞE AKTARILMASI*

Mehmet Ubeyde AKGÜN** , Batuhan Mehmet GÜREL*** , Cenk Murat KOÇOĞLU****

Özet

Türkiye geniş coğrafyası, köklü tarihi ve zengin kültürel geçmişiyle dikkat çeken bir ülke konumundadır. Bu zenginlik, sadece somut yapılar ve tarihi eserlerle sınırlı değildir; aynı zamanda Somut Olmayan Kültürel Miras da önemli bir yere sahiptir. Somut Olmayan Kültürel Miras, gelenekler, ritüeller, müzik, dans, el sanatları, dil, halk hikayeleri, mutfak kültürü ve daha birçok farklı unsuru içermektedir. Bu tür miraslar, toplulukların kimliklerini şekillendiren ve geçmişlerini geleceğe taşıyan önemli bileşenler olmuştur. Paris’te UNESCO tarafından düzenlenen 32. Genel Konferansı ile 17 Ekim 2003 tarihinde “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” kabul edilmiştir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından da 19 Ocak 2006 tarihli oturumda da oy birliği ile resmîyete kavuşmuştur. Resmîyet kazanması bağlamında soyut kültürel varlıkların ve değerlerin ulusal ve uluslararası çapta tanınmasını artırmayı hedeflenmiştir. Günümüzde UNESCO’nun “Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi”nde kayıtlı 23 adet ve “Acil Korunması Gereken Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi”nde de 2 adet öge içermekte ve Türkiye’nin kültürel değerlerinin çeşitliliği ve zenginliğini vurgulamaktadır. Bu çalışma ise derleme bir çalışma olup, teori ve metodoloji bakımından bir araştırma sunmayı ve bu alandaki çalışmaların incelenmesi sonucunda öneriler sunmaktadır. Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Mirasının korunması ve geleceğe aktarılmasının önemini irdelemeyi amaçlayan bu çalışma, Somut Olmayan Kültürel Mirasın önemini anlaşılması, koruma çabalarının desteklenmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerekli yöntemleri de ele almaktadır. Ayrıca, Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Mirasının geleceğe yönelik olarak nasıl korunabileceğini ve sürdürülebilirliğini nasıl sağlanabileceği konusunda öneriler sunmak hedeflenmektedir. Kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması konusunda yürütülen çalışmaların yetersiz olduğu ve toplumun aktif bir rol üstlenmesi gerektiği bir gerçektir. Bu nedenle, her ilde yapılan çalışmaların artırılması ve teşvik edilmesi önemlidir. Ayrıca, teknoloji çağında kültürel mirasın dijital ortamda korunması ve farkındalığın oluşturulması da gerekmektedir. Bu şekilde, herkesin katılımıyla kültürel mirasımızı korurken, gelecek nesillere aktarmanın başarılı bir yolu bulunmuş olur.

Anahtar Kelimeler: Somut Olmayan Kültürel Miras, Korumaya Yönelik Yaklaşımlar, UNESCO, Kültürel Miras

THE MEMORY OF A SOCIETY: THE IMPORTANCE OF TURKEY’S INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE AND ITS TRANSFER TO THE FUTURE

Abstract

Turkey is a remarkable country with its vast geography, deep-rooted history and rich cultural background. This richness is not limited to tangible structures and historical artefacts; Intangible Cultural Heritage also has an important place. Intangible Cultural Heritage includes traditions, rituals, music, dance, handicrafts, language, folk stories, culinary culture and many other elements. Such heritage has been an important component that shapes the identities of communities and carries their past to the future. The “Convention on the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage” was adopted by the 32nd General Conference of UNESCO in Paris on October 17, 2003, and was made official by the Grand National

* Bu çalışma, 16-19 Kasım 2023 tarihlerinde Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi’nde düzenlenen I. Uluslararası Karaelmas Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Kongresi’nde sözlü olarak sunulan bildiri metninin genişletilmiş halidir.

** Yüksek lisans öğrencisi, Karabük Üniversitesi, mubeydeakgun@gmail.com, ORCID: 0009-0002-0180-7765

*** Yüksek lisans öğrencisi, Karabük Üniversitesi, batuhangurel78@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4345-4964

**** Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Safranbolu Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, cenk-murat@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9888-6051

Assembly of Turkey with a unanimous vote at the session held on January 19, 2006. In the context of its formalisation, it is aimed to increase the national and international recognition of intangible cultural assets and values. Today, it includes 23 items registered in UNESCO's "Representative List of Intangible Cultural Heritage" and 2 items in the "List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Protection" and emphasises the diversity and richness of Turkey's cultural values. . This study is a compilation study and aims to present a research in terms of theory and methodology and offers suggestions as a result of analysing the studies in this field. This study, which aims to examine the importance of protecting and transferring Turkey's Intangible Cultural Heritage to the future, also addresses the methods necessary to understand the importance of Intangible Cultural Heritage, to support conservation efforts and to ensure its sustainability. In addition, it is aimed to provide suggestions on how Turkey's Intangible Cultural Heritage can be protected for the future and how its sustainability can be ensured. It is a fact that the activities carried out to transfer cultural heritage to future generations are insufficient and that the society should take an active role. Therefore, it is important to increase and encourage the activities carried out in each province. In addition, in the age of technology, it is also necessary to protect cultural heritage in digital environment and to raise awareness. In this way, with the participation of everyone, a successful way of preserving our cultural heritage and transferring it to future generations can be found.

Keywords: *Intangible Cultural Heritage, Approaches to Protection, UNESCO, Cultural Heritage*

Extended Summary

As people continue to live their lives in communities, it has become inevitable that a culture of their own will emerge. It is necessary to have protection methods to carry all the cultures formed from the past to the present and to actively ensure continuity in the future. Cultures include traditions, rituals, music, dance, handicrafts, language, folk tales, culinary culture and many other elements. These reveal the concept of Intangible Cultural Heritage. Turkey, which has a rich heritage extending from the past to the present, draws attention with its deep-rooted cultural past. With its history, traditions, handicrafts, music, dance and food, Turkey's Intangible Cultural Heritage has an important value that should be passed on to future generations. The protection and preservation of this heritage will contribute to the strengthening of the identities of societies and the continuation of cultural richness. The protection and transfer of Intangible Cultural Heritage to the future is of great importance for the continuation of Turkey's cultural diversity and richness. This study aims to raise awareness about the protection of Turkey's intangible cultural heritage and its transfer to the future, and to ensure that the society embraces and actively protects this heritage. In this way, it aims to support the necessary steps to be taken for the transfer and preservation of Turkey's cultural heritage to future generations. As a result of these studies, Turkey's Intangible Cultural Heritage will contribute to the existence of Turkey's intangible cultural heritage in a vibrant and effective way in the future.

In this article, the elements and studies on the protection of Intangible Cultural Heritage in general and in particular are discussed and recommendations are made. What steps have been taken to protect Turkey's Intangible Cultural Heritage? What are Turkey's Intangible Cultural Heritage items included in UNESCO's lists? Why is it important to protect the Intangible Cultural Heritage and how can it be ensured to be passed on to the future?

In this article, the research method was applied to compile the general and special studies carried out by making use of the Representative List of Turkey's Intangible Cultural Heritage, which is currently listed by UNESCO. Firstly, the heritages on the list were analysed and then the reports etc. published by UNESCO were scanned. Afterwards, several resources and practices in protecting and sustainability of heritage have been investigated and used in literature writing.

Cultural heritage covers an important subject area as an interdisciplinary branch of social sciences. Unlike other disciplines, it does not include studies based on experimentation and observation as in fields such as science and health. Instead, in addition to quantitative research methods, qualitative research methods can also be used, numerical data can be obtained and interviews can be conducted. This study is a review study and aims to present a research in terms of theory and methodology and to develop recommendations as a result of analysing the studies in this field. This interdisciplinary perspective on cultural heritage constitutes an important research area and increases the value of studies in this field.

With the cultural richness and diversity of Turkey, there is a great deal of difficulty in taking steps towards conservation. The first step towards protection was taken with the Convention on the Protection of Intangible

Cultural Heritage, which was adopted by UNESCO in 2003 and accepted by Turkey in 2006. However, this step is not enough, society needs to raise awareness and take responsibility in this regard and provide initiatives to ensure the continuation of the generation of culture. UNESCO's Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity and the Representative List in Need of Urgent Protection are actively monitored in Turkey. In addition, there is a list of the Register of Good Practices but there is no item in Turkey. It should be recognised that there are efforts to transfer heritage to future generations, but they are insufficient and that people should play an active role in the protection of culture in terms of society. The number of studies carried out in each province should be increased and they should be encouraged. With the age of technology, it is understood that digital awareness should be created in cultural heritage and archives and records should be provided digitally.

Giriş

Bir topluluğun örf ve adetlerden, davranış biçimlerinden gelen ve topluluğun kazanmış olduğu beceriler ya da kapasiteler bütünü oluşturduğu kültürdür. Kültür dünya bütününde farklı farklı kültürlerle ev sahipliği yapan bir yaşam alanı konumunda olmuştur¹. Kültür, bir toplumun uygarlık seviyesini yansıtan bir kavramdır. Güzel sanatlar, eğitim ve teknoloji gibi unsurlar da içinde yer almaktadır. Bu unsurların sürekli bir gelişim gösterdiği ve toplumun idealize ettiği bir yapıya sahip olduğu da bilinmektedir. Kültür, insanların birlikte yaşama ve uyum sağlama sürecinde önemli bir rol oynar. İnsanları tatmin edici etkisiyle toplumların dinamiklerini değiştirmektedir. Soyut bir kavram olmasına rağmen somut etkileri vardır ve her alanda kendini gösterir. Kültür, herkesin anlayabileceği, tartışmaya açık bir konudur ve herkesi ilgilendirmektedir. Bu nedenle, kültür ve uygarlık hakkında daha fazla bilgi edinmek, toplumun gelişimine katkıda bulunabilmektedir². Kültürün kökeni, Yunanca kökenli "cultura" kelimesinden türetilmiş Latince bir sözcüktür. "Kültür" kelimesinin birkaç farklı anlamı olduğu bilinmektedir. Bu kelime, toprağı işleyip ürün yetiştirme anlamının yanı sıra zihnimizi geliştirme anlamına da sahiptir. Eğer bir arazi parçasını kazıp sonra eker, biçer ve elde edilen mahsuller tüketilirse ve bu şekilde hayat sürdürülmeye devam ederse, aynı şekilde beyin kanallarının açılıp bilgi akışını sürdürmesi aklın canlılığını ve sağlığını korumaya yönelik büyük rol oynayabilmektedir. Bu düşünce ile zihnin geliştiril-

mesi, aslında eğitilmiş olmak anlamını taşır. Zihnimiz, başka bir yaşam için ihtiyaç duyulan tarladır ve bu nedenle zihin de bilgi işlemek de kültür olarak adlandırılmaktadır. Bu durum, her insanın kültürlü olduğunu göstermektedir³. İnsanın toplumda yetişmiş büyümüş manasında kullanılması kültürlü birey şeklinde ifade edilmektedir. Kültür kelimesinin kökeni hakkında birçok bilgi bulunmaktadır. Başka bir tanımda "kült" kelime köküne değinilmektedir. Kült kelimesi topluluk veya alt kültür içerisinde paylaşılan değerleri, davranış biçimlerini, inançlarını ve kurallarını ifade eden bir terimdir⁴. İnsanın, bir toplumun içine doğduğu andan itibaren yaşamını yitirene kadar bulunduğu toplumun yaşam tarzını öğrenmektedir. Sosyologlar bu sürekli öğrenme durumunu sosyalleşme, antropologlar da kültürlenme kelimesi ile açıklamışlardır. Ailede başlayan bu süreç, toplumu oluşturan sosyal alanlara ve gruplara dahil olduğunda devam etmektedir⁵. Herodot'dan, İbn-i Haldun'a kadar aynı zamanda 18. Yüzyıl düşünürleri de dahil olmak üzere pek çok filozof kültürün analizi hakkında karşılaştırmalı incelemelerde bulunmuşlardır. Sosyoloji ve Etnoloji gibi bilim alanlarında da farklı perspektiflerden incelenmiştir. Yapılan bu çalışmalar kültür hakkındaki bakış açısını, yapılmak istenen tanımları ve teorileri geliştirmiştir⁶. Kültür topluluk üzerinde devamlılığını sağlasa da zamanla modernleşmenin etkisiyle şartlar gereği unutulmalara, kaybolmalara uğraması sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu yüzden tarih boyunca ortaya çıkan kültürleri ve gelenekleri anlamak, kendi içimizde yorumlamak kültürel mirasın doğru stratejik hamleler

1 İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü* (İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 2021), 15.

2 Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994), 280.

3 Şahin Yenişehirlioğlu, "Cumhuriyetimizin Kültürel Temeli", *Atatürk Yolu Dergisi*, 4 (1995), 549.

4 İbrahim Arslanoğlu, "Kültür ve Medeniyet Kavramları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (2013), 246.

5 Aygen Erdentuğ, "Kültür Alanı Yaklaşımı", *Belleten*, 50/196 (1986), 230.

ile muhafaza edilmesi ile gerçekleşmektedir. Somut ve somut olmayan olarak ikiye ayrılan kültürel miras, ait olduğu topluluk ve toplumun tüm birikimlerini yansıtmaktadır. Somut kültürel mirasın korunması bilinci ise uluslararası olarak yerleşmişken somut olmayan kültürel mirasın koruma çabaları ise dikkat çeken bir kavram olmuştur⁷. UNESCO tarafından 2003 yılı itibari ile kabul edilen somut olmayan kültürel miras anlayışı uluslararası ölçekte dikkat çekmiştir. UNESCO'dan sonra ise 2006 yılında Türkiye'nin bu anlayışa taraf olması dikkat çekmektedir.

"UNESCO Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Sözleşmesi"nin 2. Maddesinde:

"Toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar"

Bu madde ile ifade edilen kavram halk kültürü çalışmalarına başka bir perspektiften bakma olanağı sağlamıştır. Devamında ise:

"Kuşaktan kuşağa aktarılan bu miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur"

ifadesi kullanılarak devamlılığı sağlamaya dair aktarımdaki rolünün olduğunu tanımlanmıştır⁸. Yirminci yüzyılın sonunda, kentleşme ve küresel sanayileşme nedeniyle çeşitli somut olmayan

kültürel miras öğeleri yok olma krizinin eşiğine gelmiştir. İnsanoğlu, geçmişten bugüne kadar geliştirdiği ve biriktirdiği kültürel mirası gelecek kuşaklara aktarmıştır. Kültürel miras, toplumları bir araya getiren ve paylaşılan ortak bir değer olarak insanlığın ortak malıdır. Bu nedenle, somut olmayan kültürel mirası güvence altına alarak bu unsurları geleceğe devam ettirilebilirliğinde ne kadar hayati bir anlam taşıdığı anlaşılmaktadır. Türkiye'nin somut olmayan kültürel mirası örnek alınarak, önemi vurgulanmış ve gelecek kuşaklara devretmesi amaçlanmıştır⁹.

Somut olmayan kültürel miras, aslında halk bilimi ve folklor çalışmalarının vazgeçilmez bir kavramı olarak uzun yıllardır var olmuştur. Ancak son zamanlarda, Türk üniversitelerinde bu terimin "halk biliminin veya folklorun yeni adı" olduğu düşüncesi maalesef yaygınlaşmaya başlamıştır¹⁰. Fakat bahsedilen bu terim UNESCO yapısı içerisinde güç artışı gerçekleştiren, uzman tartışmaları ile büyüyen ve kapsamını arttıran çalışmalar sayesinde bilimsel bir disiplin adı olmadığı anlaşılmıştır bunun yerine kültürel mirası koruma adına ortaya çıkan bir isim olarak yayılmıştır¹¹. 1972 yılında kabul edilen sözleşme, somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesinin sürecini hızlandırmıştır, bu da tanımlanmış kültürel mirasın tam anlamıyla korunmasına katkı sağlamıştır. Sözleşme tamamlandıktan sonra UNESCO belgeleri arasında sırası ile popüler kültür, folklor, geleneksel kültür, gayrimaddi kültürel değerler ve sözlü kültür gibi kavramlar kullanılmıştır. Gayrimaddi kültür, popüler ve geleneksel kültür sırası ile 1982 ve 1989 yılında tavsiye kararı ile Başyapıtlar İlan Programında sözlü ve kültürel olmayan miras terimleri tercih edilmiştir. Daha sonra taraf devletler ve hükümetler tarafından anlaşılmıştır ki korunması gereken alanı en doğru şekilde tanımlayan ifade somut olmayan kültürel miras ifadesidir.

6 Gürçan Şevket Avcioğlu, "Türk Sosyolojisinde Kültür ve Medeniyet Anlayışları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 48 (2020), 314.

7 Federico Amato vd. "Preserving Cultural Heritage By Supporting Landscape Planning with Quantitative Predictions of Soil Consumption", *Journal of Cultural Heritage*, 23 (2017), 44.

8 Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), "UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi", (Erişim 5 Ekim 2023).

9 Emine Kolaç, "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması, Bilinç ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi", *Milli Folklor*, 21/82 (2009), 21; Sema Gökenç Gülez, "Çin'in Somut Olmayan Kültürel Mirası ve Korunmasına Yönelik Yaklaşımları", *Nevşehir Hacı Bektaşî Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (2023), 79.

10 Safinaz Mohd Hussein vd. "Bringing Life to Folklore: Problem of Definition", *Jurnal Undang-undang dan Masyarakat*, 15 (2001), 163.

11 Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), "Somut Olmayan Kültürel Miras-Sözlük Oluşturulması Konulu Uzman Toplantısı", (Erişim 15 Ekim 2023).

Bu yüzden UNESCO tarafından belgelerde Maddi olmayan kültür, popüler ve geleneksel kültür terimlere yer verilmemiştir¹².

“Yaşayan İnsan Hazineleeri, İnsanlığın Sözü ve Somut Olmayan Kültürel Miras'ı başyapıtları sırası ile 1994 ve 1997 yıllarında yayınlanmıştır ve bu başyapıtlar somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yaşatılması adına tartışma ortamı yaratması ile bilinmektedir. Geleneksel kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararı ile 1989 yılında edinilen deneyim sayesinde bu konu üzerinde bir sözleşme hazırlanması gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu sayede ortaya çıkan Somut olmayan kültürel miras sözleşmesi bu konudaki fikir alma yöntemlerinin yanı sıra belgeleme için gerekli olan yöntemlerin yetersizliğini gözler önüne sermiş, yaygın ve sargin öğrenme yöntemleri ile nesilden nesile aktarımı ve toplum tarafından tekrar canlandırmayı ön plana alan bir koruma modeli geliştirmiştir. Kültürel kimliği ve aidiyeti korumak, sürdürülebilirliğini sağlamak için somut olmayan kültürel miras adı altında bilinen öğelerin devamlılığını sağlayabilmesi garanti altına almak istenmektedir. Ulusal düzeyde yardımlaşma, listeleme, eğitime gibi süreçler buna göre düzenlenmektedir. 2008 yılında ilk kayıtlarına başlamış ve bu zamana dek olan koruma yöntemi bilim insanları tarafından incelenmekte ve gayelerini gerçekleştirmek adına problemler değerlendirilmektedir. Türkiye de ise sayıları az olmasına rağmen bilim insanları topluluk içerisinde somut olmayan kültürel mirasın nesilden nesile aktarım yolu ile korunması adına çalışmaların sonuç kısımlarını ve yarattığı sorunları muhtelif düzeylerde izlemektedir¹³. Bu çalışmada, UNESCO tarafından yayınlanan miras listesinde yer alan unsurların korunması ve sürdürülmesine yönelik yapılan araştırmalar incelenmiş, mevcut çalışmalar gözden geçirilmiş ve yorumlanmıştır. Bu makalede, somut olmayan kültürel mirasın korunmasıyla ilgili genel ve özel unsurlar nezdinde yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Bu derleme çalışması, teo-

ri ve metodoloji bakımından bir araştırma sunmayı ve bu alandaki çalışmaların incelenmesi sonucunda öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin teknoloji çağına girmesiyle birlikte “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” kapsamında kaybolma ve unutulma riskiyle karşı karşıya kalmasından dolayı bu çalışma ortaya çıkmıştır. UNESCO'nun kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi ile, daha fazla unsurun listeye dahil edilmesi için neler yapılması gerektiği ve dahil olan unsurların korunması için farklı projeler ve çalışmaların olması gerekmektedir. Bu çalışma, geniş kitlelere ulaşarak mirasın korunması konusunda farkındalık yaratmayı hedeflemektedir.

1. UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi

UNESCO, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu olan İngilizce “United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization” kelimelerinin baş harflerinden kısaltılmış şekilde oluşmaktadır. UNESCO, kurum olarak dünya çapında 191 ülkenin üyesi olan uluslararası bir kuruluştur. Türkiye, 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanunla onayladığı UNESCO Sözleşmesi sonrasında, “UNESCO Türkiye Millî Komisyonu'nu kurarak kurumun hedefleri doğrultusunda katkı sağlamaktadır. UNESCO, kültürel mirasın korunması, eğitim olanaklarının geliştirilmesi ve bilimsel iş birliğinin teşvik edilmesi gibi çeşitli alanlarda faaliyet göstermekte ve Türkiye'deki çalışmaları uluslararası alanda da etkili bir şekilde yansıtmaktadır. UNESCO'nun kültürlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusundaki yaklaşımı, somut ve somut olmayan kültürün korunmasına yönelik olarak hazırlanan sözleşmeler ve diğer uzlaşmalar ile belirginleşmektedir. Kültürel zenginliğin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında kritik bir rol oynayan UNESCO'nun çabaları, kültürün sürdürülebilirliğini ve çeşitliliğini sağlamak adına önemli bir etkiye sahiptir.¹⁴

12 M. Öcal Oğuz, “Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras”, *Milli Folklor*, 25/100 (2013), 9.

13 M. Öcal Oğuz, “Halk Biliminde Koruma Yaklaşımları ve SOKÜM Sözleşmesi'nde Kuşaktan Kuşağa Aktarım”, *Milli Folklor* 132 (Kış 2021), 10-11.

14 Metin Ekici, “UNESCO SOKÜM Temsili Listesinde Türkiye'nin Çok Uluslu Dosyaları”, *Milli Folklor* 120 (2018), 82. M. Öcal Oğuz, “UNESCO, Kültür ve Türkiye”, *Milli Folklor*, 73 (2007), 5-6.

“Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”, geçmişten bugüne yaşamını sürdürülebilen, ilerleyen süreçlerde de devamlılığı sağlama yönünde adımlar atılmasını sağlayan ve bu mirasları korumayı amaçlayan bir sözleşmedir¹⁵. Bu sözleşme, UNESCO tarafından 29 Eylül - 17 Ekim 2003 tarihleri arasında Paris’te düzenlenen 32. Genel Konferansı ile:

“1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne, 1966 Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’ne ve 1966 Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’ne atıfta bulunarak, somut olmayan kültürel mirasın kültürel çeşitliliğinin potası ve sürdürülebilir kalkınmanın güvencesi olduğunun önemine vurgu yaparak, küreselleşme ve sosyal değişim süreçlerinin, somut olmayan kültürel mirası ciddi tehditlere maruz bıraktığı, özellikle de korumaya yönelik kaynakların yetersizliğinin olmasından dolayı tahrip olma, yok olma veya yıkılma gibi tehlikelere maruz kaldığını belirterek, toplulukların, özellikle yerli toplulukların, somut olmayan kültürel mirasın üretimi, korunması, bakımı ve yeniden yaratılmasında önemli bir rol oynadığını kabul ederek, somut olmayan kültürel mirasın önemi ve korunması konusunda özellikle de yeni kuşakların daha fazla bilinçlendirilmesi yönünde önem arz etmesiyle, UNESCO’nun kültürel mirasın korunması hususunda yapmış olduğu çalışmalarının geniş etkilere sahip olması ve somut olmayan kültürel mirasın korunması için henüz bağlayıcı bir çok taraflı metnin bulunmadığına dikkat çekilerek, Uluslararası topluluğun, Sözleşmeye Taraf Devletlerle birlikte işbirliği

ve karşılıklı yardımlaşma ruhu içinde bu mirasın korunmasına katkıda bulunması gerektiği belirtilerek”

17 Ekim 2003 tarihinde sözleşme kabul edilmiştir¹⁶. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından da 19 Ocak 2006 tarihli oturumda oy birliği ile kabul edilmiş ve yayım tarihinde Türkiye’de yürürlüğe girmiştir¹⁷. ‘Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi’ne ait 16 Ağustos 2021 tarihinde yayımlanan raporun 1. Bölümüne göre taraf olan devletlerin, 191 taraf olan devletten listeye göre 7 devlet daha taraf olarak eklenerek, 198 adede yükseldiği görülmektedir. Raporun, “UNESCO Himayesinde Kabul Edilen Sözleşme ve Anlaşmaların Onaylanma Durumu” adlı başlık altında Türkiye’nin kabul etmiş oldukları ve aralarında “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Sözleşme”nin de bulunduğu sözleşmeler ve anlaşmalar şunlardır:

“7. Silahlı Çatışma Durumunda Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme ve Uygulanmasına İlişkin Düzenlemeler. Lahey, 14 Mayıs 1954.

8. Silahlı Çatışma Durumunda Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme Protokolü ve Konferans kararları. Lahey, 14 Mayıs 1954.

12. İcracı Sanatçıların, Fonogram Yapımcılarının ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme. Roma, 26 Ekim 1961.

14. Kültür Varlıklarının Yasadışı İthalatı, İhracatı ve Mülkiyet Transferinin Yasaklanması ve Önlenmesine İlişkin Tedbirlere İlişkin Sözleşme. Paris, 14 Kasım 1970.

19. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme. Paris, 16 Kasım 1972.

15 Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), “Kısaca UNESCO”, (Erişim 25 Ekim 2023); Metin Ekici, “UNESCO SOKÜM Temsili Listesinde Türkiye’nin Çok Uluslu Dosyaları”, 83; Selcan Gürçayır Teke, “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Listelerinde Yaşayan Miraslar ve Sabitlenen Gelenekler”, *Milli Folklor*, 120 (2018), 20.

16 UNESCO, “UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”; M. Öcal Oğuz, “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Türkiye Romanya Geleneksel Ortak Mutfağı Projesi”, *Aynı Tadı Paylaşmak: Türkiye-Romanya Geleneksel Ortak Mutfağı Çalıştay Bildirileri*, ed. Evrim Ölçer Özünel - Nadia Tunsu (Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2013); M. Öcal Oğuz, “Onuncu Yılında Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri: Görünürlük, Değerlilik ve Güvenirlilik”, *Milli Folklor*, 29/116 (2017), 6.

17 Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun”, (Erişim 26 Ekim 2023).

23. Akdeniz'e sınırı olan Arap ve Avrupa Devletlerinde Yüksek Öğretimde Çalışmaların, Diplomalardan ve Derecelerin Tanınmasına İlişkin Sözleşme. *Güzel*, 17 Aralık 1976.

26. Avrupa Bölgesine Bağlı Devletlerde Yüksek Öğrenime İlişkin Çalışmaların, Diplomalardan ve Derecelerin Tanınmasına İlişkin Sözleşme. *Paris*, 21 Aralık 1979.

28. Asya ve Pasifik'te Yükseköğretimde Çalışmaların, Diplomalardan ve Derecelerin Tanınmasına İlişkin Bölgesel Sözleşme. *Bangkok*, 16 Aralık 1983.

30. Avrupa Bölgesinde Yükseköğretime İlişkin Yeterliliklerin Tanınmasına İlişkin Sözleşme. *Lizbon*, 11 Nisan 1997.

33. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Sözleşme. *Paris*, 17 Ekim 2003.

34. Sporda Dopinge Karşı Uluslararası Sözleşme. *Paris*, 19 Ekim 2005.

35. Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Sözleşme. *Paris*, 20 Ekim 2005."

Böylelikle Türkiye tarafından kabul edilmiş olan toplamda 13 adet sözleşme ve anlaşma olduğu anlaşılmaktadır¹⁸.

"Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" altında yer alan ülkeler, somut olmayan kültürel miraslarını belirleme, koruma, teşvik etme, araştırma yapma ve bu mirası sürdürülebilir bir şekilde gelecek kuşaklara aktarma sorumluluğunu üstlenip aynı zamanda, bu süreçte toplumsal katılımı teşvik etme yöneliminde olduğu hususunu izlemekte olduğu görülmektedir¹⁹.

2. Somut Olmayan Kültürel Miras Alanları

* El Sanatları (dokumacılık, ebru, tezhip, yazmacılık, çinicilik vb.)

* Sözlü gelenekler ve anlatımlar (eski halk hikayeleri, deyimler, atasözleri, yeminler, fıkralar, selamlaşma şekilleri vb.)

* Gösteri Sanatları (Halk tiyatrosu, kuklacılık, meddahlık, karagöz vb.)

* Ritüeller ve Toplumsal Şölenler (Düğün, doğum, nevrüz, kutlama vb.)

* Doğa ve evren (Geleneksel yemekler, halk hekimliği, yerel meteoroloji, yerel hekimlik vb.)

Koruma çalışmalarının başlangıcı ve uygulanması aşamasında "Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi" yukarıda belirtildiği üzere beş başlık altında toplanmaktadır. Acil koruma altına alınması gereken listede ise bir takım taraf devletler ve toplulukların mevcut somut olmayan kültürel miras öğelerinin yok olma riski ile karşı karşıya kalması nedeniyle oluşturduğu listedir. Bu somut olmayan kültürel miras öğelerinin gelecek nesillere aktarmak amacı ile detaylı koruma planının hazırlanması zorunlu kılınmıştır²⁰.

2.1. Türkiye'de Geleneksel El Sanatları – Dokumacılık

Türk olan ve Türk soyundan gelen topluluklar, yüzyıllar boyunca yaşadıkları topraklarda kendi kültürlerini korurken, aynı zamanda buldukları coğrafyanın zengin kültürel dokusundan da ilham almışlardır. Bu etkileşim sonucunda, benzersiz kültürel sentezler ortaya çıkmış ve bu toplulukların

18 *Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), UNESCO'nun Standart Belirleme Araçları Hakkında Genel Direktör Tarafından Hazırlanan Kapsamlı Rapor (Comprehensive Report By The Director-General On UNESCO's Standard-Setting Instruments)* (Paris: UNESCO, 2021), 212 EX/23.I.INF/Ek-2 1-10.

19 *İSMEP Rehber Kitaplar* (İstanbul: İstanbul Valiliği, İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (İPKB), 2014), 16.

20 İbrahim Ethem Arıoğlu – Özlem Aydoğdu Atasoy, "Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Geleneksel El Sanatları ve Kültür ve Turizm Bakanlığı", *Turkish Studies*, 10/16 (Sonbahar 2015), 117; Duygu Büyükyazıcı, *Kültür ve Sanat Ekonomisinde Piyasa Mekanizmasının Etkinsizliği: Gösteri Sanatları Perspektifinden Türkiye Örneği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 32.

yaşadığı bölgelerin somut olmayan kültürel mirasına büyük katkılarda bulunmuşlardır. Geleneksel sanatlar, bu mirasın hayati bir parçasını oluşturmakta ve doğal hammadde üretiminden esinlenerek şekillenen el emeği göz nuru eserler, bu mirasa canlılık katmaktadır. Doğal hammadde üretimi, bu bağlamda hem kültürel mirasın korunmasında hem de sürdürülebilirlik açısından büyük bir öneme sahiptir²¹. Anadolu'nun dokumacılık sanatı, yüzyıllar boyunca yörük yaşam tarzından kaynaklanan ihtiyaçları karşılamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu sanat, başlangıçta geçim kaynağı olmasının yanı sıra günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Yörüklerin göçebe yaşam biçiminde ihtiyaç duydukları giysi, çadır ve halı gibi ürünleri kendi ihtiyaçlarını karşılamak için dokumacılık sanatını kullanmışlardır. Bugün ise dokumacılık, Anadolu'nun en köklü el sanatlarından biri olarak kültürel mirasın bir parçası olmaya devam etmektedir. Bu geleneğin geçmişten bugüne kadar uzanan önemi ve değeri, Anadolu'nun zengin kültürel dokusunun bir yansımasıdır²².

2.2. Sözlü Gelenek ve Anlatımlar

Sözlü gelenek ve anlatımlar, insanların bir araya gelerek deneyimlerini, bilgilerini ve kültürlerini paylaşmalarının en temel yollarından biridir. Topluluk içinde yüz yüze gerçekleşen bu etkileşim, kuşaklar boyu bilgi ve öykülerin aktarılmasında kritik bir role sahiptir. Geleneksel sözlü iletişim, hikayelerin, tarihlerin ve öğretilerin korunup, gelecek nesillere aktarılmasında anahtar işlev görmektedir. Sözlü gelenekler, toplumun dokusunu zenginleştirir ve bireyler arasında manevi bir bağ kurulmasına etkilidir. Sözlü iletişim, insanların birbiriyle yüz yüze iletişim kurması ile oluşmuş ve yazının bulunmasından önceye kadar uzanan bir iletişim biçimidir. Bu aktarım sayesinde kuşaktan kuşağa geçiş sağlanarak toplumu var eden kültürel unsurların temeli

oluşturulmuştur. Toplumdaki bireyler, sosyalleştirici, birleştirici ve üretkendir ve kültürel unsurları başkalarına aktarırken üretkenlik ve sosyallik beraberinde gelmektedir²³.

2.3. Gösteri Sanatları

Gösteri sanatları, aslen doğaçlamalara dayanan ve öncelikle toplumu eğitmeyi hedefleyen bir sanat formudur. Bu sanat, daha sonra estetik bir durum oluşturmak amacıyla sanatsal bir bağlamda ele alınmıştır. Gösteri sanatları, sadece eylemler sırasında değil aynı zamanda müzik ve anlatımlar aracılığıyla da kullanılır. İnsanlar arasında ortaya çıkan ve klanlarda yapılan dini törenlerle temelleri atılan bu sanat tipinde, dini törenler sırasında kullanılan totemler ve semboller klan hayatında büyük önem taşır. İnsanlığın erken dönemlerinde, klan yaşamındaki insanlar bu totemler etrafında toplanıp isteklerde bulunur, şarkı söyler, dans eder ve totemlerin seslerini taklit ederlerdi. Zamanla bu eylemler ilk gösterilere dönüşmüş ve daha sonra tanrı olgusu oluştuğu bu gösteri alanları mabet haline getirilerek ibadet yerleri haline gelmiştir. Bu alanlarda söylenen şarkılar, günümüzde koro tanımının temelini oluşturmuştur. Gösteri sanatları, insanlığın tarihinde elzem bir yer tutmaktadır ve kültürel, dini ve estetik açıdan zenginlik kazandırmıştır²⁴.

Geleneksel gösteri sanatları tiyatro, opera, bale, senfoni orkestraları gibi farklı formları içermektedir. Türkiye'de halkın hâkim olduğu ve sıklıkla bildiği gölge oyunu olan "Karagöz" bir gösteri sanatında bir tiyatro eseri olarak nitelendirilebilmektedir²⁵. Bazı durumlarda da dans gösterileri ve korolar da gösteri sanatlarına dahil olmuştur. Dünya çapında tüm ülkelerde gösteri sanatları devlet desteği almaktadır. Desteğin çeşidi ve destek yapılan miktar her ülkede farklıdır. Destek veren devletler genellikle

21 Hatice Feriha Akpınarlı – İbrahim Üner, "Geleneksel Tekstillere Özellikleri ve Çeşitleri", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34 (2019), 135.

22 Naile Rengin Oyman – Kazım Akdağ, "Isparta Yöresindeki Bazı Yörüklerle Ait Düz Dokuma Örnekleri", *Akdeniz Sanat Dergisi* 6/12 (2013), 232; Hande Kılıçarslan – Sema Etikan, "Yalvaç İlçesi Ölümlük-Dirimlik Dokumaları", *Art-E Sanat Dergisi* 8/15 (2016), 80.

23 Züleyha Er – Neslihan Karakuş, "Somut Olmayan Kültürel Miras Sözlü Gelenek ve Anlatımlar Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 16/41 (2023), 54; İsmail Görkem, "Dünden Bugüne 'Türk Sözel Ebediyat'; Değişim ve Dönüşüm", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15/39 (2010), 416.

24 Seçkin Soyöz, *Türkiye'de Başlangıcından Bugüne Gösteri Sanatları ve Mekân Gereksiniminin Değerlendirilmesi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 2.

25 Memet Fuat, *Tiyatro Tarihi* (İstanbul: MSM Yayınları, 2000), 167-168.

le kâr amacı gütmeyen özel organizasyonlara kapsamında düzenlenen gösteri sanatları oluşumlarına finansal destekte bulunmaktadır. Türkiye'de ise bu durum tamamen farklıdır. Türkiye'de devlet bu kurumlara finansal destek vermenin yanında ek olarak kendi imkanları ile oluşturduğu kuruluşları işletmektedir. Özel bütçeler altında işlettiği opera, bale ve tiyatro gibi gösteri sanatlarının yanında, koro ve sanat toplulukları Güzel Sanatlar müdürlüğüne bağlıdır. Bu sayede oluşumların hepsi kamu malı sayılmakta ve devlet çatısı altında gösteri sanatı üretilmektedir. Etkinliklerin içerisinde bulunan orkestra şefi, tiyatro oyuncularını gibi figürler devlet memuru pozisyonundadır²².

2.4. Toplumsal Şölenler ve Ritüeller

Eski Türk topluluğu olan Oğuzlar, toplumsal birliği ve dayanışmayı pekiştiren bu geleneksel etkinliklerini 'toy' adıyla yaşatmıştır. Oğuzların düzenlediği toylar, topluluk içinde birlik ve beraberliği pekiştirirken, aynı zamanda sosyal yapıyı koruma, liderlik vasıflarını sergileme ve toplumsal ritüellerin yaşatılmasını sağlama amacı taşımıştır ayrıca toplumdaki siyasal itibarını ve saygınlığını koruma doğrultusunda bu geleneği yaşatmışlardır. Oğuzların bu toplumsal şölenleri ve ritüelleri, Türk topluluklarının tarihî ve kültürel dokusunun bir parçası olarak günümüze kadar ulaşmış ve hala önemini değişime uğrasa dahi korumaktadır²⁶.

Gordon Marshall'a göre ritüel '*uygun zamanlarda yerine getirilen ve sembollerin de kullanılabildiği, sık sık tekrarlanan davranış modeli*' olarak bahsedilmektedir. Ritüeller genellikle din ile bağdaştırılmaktadır²⁷. Ritüeller Gilbert Lewis'in, Marshall tarafından aktarımla '*törenlerdeki anlam arayışının, insanların törenler hakkında neler hissettiğine dair kaygıyı fazla önemsemediğini iddia eder. Ritüellerin çapraz bulmacalara benzerliği ile dikkat çekmektedir ve bu bulmacalardaki karelerin sosyologlar ve antropolog-*

ların yardımı ile doldurmaları beklenmektedir.' çünkü ritüeller toplum ile alakalı bir olgu olmanın yanı sıra ritüele dahil olan kişilerin iç dünyaları ile de ilgilidir²⁸. Bu sebeple ritüeli yorumlayan kendi bakış açısının yanı sıra bu ritüeli yaşamış olan katılımcının ritüele kattığı anlam veya anlamları da kavramaya çalışması beklenmektedir. Çünkü bir sonraki aşamada durumu yorumlama ve tanımlama evresini tamamlamadaki başarı buna bağlıdır. Ritüel, bireylerin veya grupların bazı bilinen değerlerini, sembolik olarak ve sabit bir sıra içinde, uygun zamanlarda tekrarlanarak ifade etme sürecidir²⁹.

2.5. Doğa ve Evren

İnsanın evrenle ve doğayla derin bağları, tarihin her döneminde farklı şekillerde kutlama ve törenlerle ifade edilmiştir. Bu bağlamda doğanın döngüsel ritimleri; baharın gelişi, hasat zamanı ve toprağın yeni ekim için hazır hale gelmesi gibi tarım döngülerinin, kadim zamanlardan beri topluluklar için büyük önem taşıdığı görülmektedir. Astronomik olaylar ve mevsim geçişleri de insanları yıldızlara, gökyüzüne ve evrenin muazzam yapısına daha yakından bağlanmaya itmiş, böylece insanlık, kendini evrenin bir parçası olarak hissetmenin yollarını aramıştır. Dolayısıyla gök cisimlerinin dansı, güneş ve ay tutulmaları gibi astronomik olaylar da büyük bir hayranlık ve merakla karşılanmış, kutlama ve ritüellerin vazgeçilmez unsurları haline gelmiştir. Bütün bu ritüeller ve festivaller, insanların doğa ve evrenle uyum içinde yaşama çabasının birer yansıması olarak kültürler arası bir köprü vazifesi görür ve gelecek kuşaklara bu bilgi ve deneyimi aktarmanın bir aracı olarak kıymetini korur. Tarım alanında yapılan bölgesel faaliyetler geleneksel halk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bölgede yaşayan insanlar, doğa olaylarını ve tarımla ilgili işleri birçok şölen ve ritüelle kutlarlar. Örneğin, gün çok kızırsa yağış yağacağına inanılır ve bununla ilgili olarak birtakım ritüeller gerçekleştirilir. Yörük hayatı da doğa ile

26 İkbâl Ertuğrul Dikeç, *Antik Uygarlıklarda Yemek Kültürü ve Müzik Etkileşimi; Şölenler, Festivaller Ritüeller* (Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 39.

27 Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akinhay – Derya Kömürçü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), 623.

28 Gilbert Lewis, *Day of Shining Red: an Essay on Understanding Ritual* (Cambridge University Press, 1988) akt. Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akinhay – Derya Kömürçü, 624.

29 Kasım Karaman, "Ritüellerin Toplumsal Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010/21 (2010), 229.

arasındaki ilişkiyi yansıtan önemli bir örnektir. Bu tür etkinlikler, doğayla olan bağlantıyı vurgulamaktadır. Ayrıca yağmurun yağması, bereketin bir göstergesi olarak algılanır ve bu nedenle yağmur duası gibi ritüeller de olduğu görülmektedir. Ek olarak nar ve benzeri geleneksel uygulamalar da bu bağlamda ele alınabilir. Toplumsal şöenler ve ritüeller, herkesin ilgisini çekecek ve kültürel çeşitliliğin doğayla olan ilişkisini anlatan önemli bir konudur³⁰. Denizli ilinde gerçekleştirilen yörüklerin ve çobanların iştirak ettiği, "Sudan Koyun Atlatma ve Çoban Bayramı" olarak geçen 'Koç Katımı' diye de nitelendirilen bir festival şeklinde kutlanan şöen, doğanın etkisine örnek gösterilebilmektedir³¹.

3. Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Öğelerinin UNESCO'daki Yeri ve Tarihi

Türkiye, kültürel ve doğal güzellikleri bakımından zengin olması, verimli topraklara ve jeopolitik konum olarak ön plana çıkması faktörleriyle dünya nezdinde göz önüne çıkmaktadır. 1946 yılında 4895 sayılı kanunla onanmış olduğu kültürel mirası korumaya yönelik bir başlangıç sağlamıştır.

Türkler etnik grupları yönünden Orta Asya'dan Orta Doğu'ya, Avrupa'dan Çin'e doğru uzanan geniş bir coğrafyada yerleşim kurmuş olduklarından dolayı pek çok farklı etnik grupların oluşmasına neden olmuştur, bunlar da Oğuzlar, Kırgızlar, Uygurlar, Kaşgarlılar, Kazaklar, Altay Türkleri gibi büyük ve tanınırlığı yüksek etnik grupları oluşturmakta ve bu grupların yansısı daha küçük topluluklar ve alt gruplar da bulunmaktadır³². Türklerin geçmişleri oldukça eskiye dayanmasından dolayı sözlü gelenekler, dini ve ritüeller, geleneksel sanat ve zanaat gibi yönleriyle ciddi bir zenginliğe sahip olduğu ve bugüne kadar geldiği görülmektedir. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"nin uygulanma-

sıyla, Türkiye 2008 yılında Meddahlık Geleneği ve Mevlevi Sema Törenleri öğeleri ile "UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri"ne ilan etmiştir. UNESCO tarafından Aralık 2022 tarihi itibarıyla ilan edilen güncel "Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri" Tablo 1'de belirtilmiştir. Güncel Listede "Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi"nde kayıtlı 23 öge ve "Acil Korunması Gereken Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi"nde de 2 öge, toplamda da 25 öge liste de ilan edilmiştir³³.

Kültürel miras öğeleri, toplum ve kültür hakkında bilgi sunmanın yanı sıra hedef dil ve kültür farkındalığını artırma özelliğiyle dikkat çekmektedir. Farklı kültürlerin cazibesi ve değeri, birbirlerine özgü özelliklerini korumalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin, popüler kültür unsurları, müzik ve sinema gibi sanat dallarında benzerliklere ve belirli türlere olan yönelimlere etki etmektedir. Fast-food endüstrisinin yaygınlaşmasıyla birlikte yeme-içme alışkanlıklarında standartlaşmanın görüldüğü de bilinmektedir. Ancak toplumların ve kültürlerin özünde, hassas alışkanlıklar, tutumlar ve gelenekler bulunur ve bu hassasiyet, kültürel öğelerin değişime veya bozulmaya uğramasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, ilgili sözleşmede yer alan kültürel öğelerin korunması ve yaşatılması son derece önem arz etmektedir³⁴.

Türk kültürü, Anadolu'da derin köklere sahip olan ve kuşaktan kuşağa aktarılan çeşitli kültürel değerleri içermektedir. Bu değerler, Türk toplumunun geleneksel yaşam tarzını temsil eder ve önemli bir yere sahiptir. Giyim, örf adet, festival ve el sanatları gibi unsurlar, Türk kültürünün zengin mirasının bir parçasıdır ve toplumun kimliğini güçlendirir. Bu değerler, tarihten gelen ilhamla bugüne kadar taşınmıştır ve Türk kültürüne olan ilgiyi artırarak organik bir etkileşim yaratır. Türk kültüründeki önemli unsurlar arasında işlenen el sanatları ve geleneksel

30 Sabri Sidekli – Levent Karaca, "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yerel, Kültürel Miras Öğelerinin Kullanımına İlişkin Öğretmen Adayı Görüşleri". *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 5 (2013), 34.

31 Gülperi Mezkit Saban, "Somut Olmayan Kültürel Miras: Aşağıseyit Sudan Koyun Atlatma Ve Çoban Bayramı". *Journal of Turkology*, 30/1 (2020), 185-186.

32 Murat Aka, "Türkiye'de Diller ve Etnik Gruplar", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 1/1 (2012), 293.

33 Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), "UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri", (Erişim 1 Kasım 2023).

34 Can Akcaoğlu, *Somut Olmayan Kültürel Miras ve Yabancı Dil olarak Türkçe Öğretiminde Kullanımı* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 18.

Tablo 1: Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

No	Kültürel Miras Adı	Kayıt Yılı	Miras Kategorisi
1	Meddahlık Geleneği	2008	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
2	Mevlevi Sema Törenleri	2008	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
3	Aşıklık Geleneği	2009	İnsanlığın Somut Olmayan
4	Karagöz	2009	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
5	Nevruz (Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak dosya)	2009 / 2016	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
6	Geleneksel Sohbet Toplantıları (Yaren, Barana, Sıra Geceleri ve diğer)	2010	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
7	Alevi-Bektaşî Ritueli Semah	2010	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
8	Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali	2010	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
9	Geleneksel Tören Keşkeği	2011	İnsanlığın Somut Olmayan
10	Mesir Macunu Festivali	2012	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
11	Türk Kahvesi ve Geleneği	2013	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
12	Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı	2014	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
13	İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği Lavaş, Katrîma, Jupka, Yufka (Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile ortak dosya)	2016	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
14	Geleneksel Çini Sanatı	2016	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
15	Bahar Bayramı Hıdırellez (Makedonya ile ortak dosya)	2017	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
16	Islık Dili	2017	Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi
17	Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği (Azerbaycan ve Kazakistan ile ortak dosya)	2018	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
18	Geleneksel Türk Okçuluğu	2019	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
19	Minyatür Sanatı (Azerbaycan, İran ve Özbekistan ile ortak dosya)	2020	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
20	Geleneksel zekâ ve strateji oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala / Göçürme (Kazakistan ve Kırgızistan ile ortak dosya)	2020	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
21	Husn-i Hat, Türkiye'de İslam Sanatında Geleneksel Güzel Yazı	2021	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
22	Çay Kültürü: Kimlik, Misafirperverlik ve Toplumsal Etkileşim Sembolü (Azerbaycan ile ortak dosya)	2022	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
23	İpek Böcekçiliği ve Dokuma için İpeğin Geleneksel Üretimi (Afganistan, Azerbaycan, İran, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan ile ortak dosya)	2022	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi
24	Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği	2022	Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi
25	Nasreddin Hoca Molla Nesreddin/Molla Ependi/Apendi/Afendi Kozhanasyr Fıkra Anlatma Geleneği (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Turkmenistan, Özbekistan ile ortak dosya)	2022	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi

Kaynak: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), "UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri", (Erişim 1 Kasım 2023).

ata sporları gibi unsurların sürdürülebilirliği açısından korunması ve atadan yadigâr olarak bugüne ulaşması sonrasında ise yarınlara devam ettirilmesi gerekmektedir. Bu değerler, Türk kültürünü temsil etmektedir ve Türkiye'nin dört bir yanında yabancıların karşılaşması muhtemeldir. Bu nedenle, bu kültürel unsurlar hakkında bilgi verilmesi, Türk kültürünü merak edenlere yol gösterecektir³⁵.

4. Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirasının Koruma Çabaları ve Sürdürülebilirliği

Somut Olmayan Kültürel Miras, bir topluluğun yıllar boyunca edindiği ve nesiller boyunca aktardığı kültürel çeşitliliği, uygulamaları, ifadeleri, bilgi ve yetenekleri ifade etmektedir. Türkiye gibi zengin kültürel özgünlüklere sahip ülkelerde, somut olmayan kültürel mirasın korunması son derece önem arz etmektedir. Bu miras, toplumların kimliklerinin ve kültürel zenginliklerinin devamını sağlamakla beraber tarihi ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını güvence altına almaktadır. Böylece ülkenin kültürel zenginliğini ve çeşitliliğini gelecekteki kuşaklara aktararak toplumun birlikte var olma duygusunu güçlendirmektedir. Türkiye'nin somut olmayan kültürel mirası, gelenekler, geleneksel el sanatları, müzik, dans, dil, mutfak kültürü, halk hikayeleri, festivaller ve ritüeller gibi çeşitli unsurlardan oluşmaktadır. Bu mirasın, korunması ve sürdürülebilirliği, kültürel çeşitliliğin korunması ve toplumlar arasında anlayışın arttırılması açısından son derece kıymetlidir³⁶.

Türkiye, UNESCO'nun "Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi"ni imzalayarak uluslararası alanda taahhütte bulunmuş ve yerel düzeyde geleneksel bilgi ve pratiklerin aktarılmasını teşvik etmek amacıyla çeşitli eğitim ve bilinçlendirme prog-

ramları düzenlemektedir. Bu çabalar, Türkiye'nin somut olmayan kültürel mirasının gelecek nesillere aktarılmasını ve sürdürülebilirliğini sağlamak adına belirgin bir rol oynamaktadır. Mirasın korunması, sadece geçmişin hatırlanması değil, aynı zamanda gelecek kuşaklara miras bırakılması açısından da kritik bir öneme sahiptir. Türkiye'nin somut olmayan kültürel mirasının korunması ve sürdürülebilirliği, toplumun ortak değerleriyle birlikte geleceğe taşınmasını sağlayarak ülkenin kültürel zenginliğini güçlendirmektedir³⁷. Türkiye'de en önemli rolü üstlenen kurum Kültür ve Turizm Bakanlığı olmuştur. Bakanlığın misyonu ve vizyonu aşağıdaki gibidir:

"Misyonu: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Ülkemizin evrensel kültür, sanat ve turizm değerlerinin sürdürülebilir korunmasını sağlayarak yaşatmak ve tanıtmak, toplumsal bilincin oluşmasında bilgiye erişimi kolaylaştırmak ve ülkemizin dünya turizminden alacağı payı artırmak" görevlerini yerine getirir.

Vizyonu: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Üstün evrensel değerlere sahip kültür mirasımızın, ulusal ve uluslararası sürdürülebilir korunma çabalarını başarı ile yöneten ve ülkemizi turizm alanında dünya liderleri arasında ilk sıralara taşıyan güçlü, saygın ve vazgeçilmez bir kurum olmak" vizyonu ile hareket eder³⁸."

Somut olmayan kültürel miras değerlerinin çağın getirmiş olduğu yenilikler nedeniyle bu değerlerin çoğu aslına uygun şekilde korunamamış ve sürdürülememiş olduğu ve kaybolmaya yüz tutmuş olduğu görülmektedir. Pek çok kaynakta da geçen ve sıklıkla duyulan "kaybolmaya yüz tutmuş" ibaresi kullanılmaya başlanmasıyla somut olmayan kültürel

35 Turgut Türkoğlu, *Somut Olmayan Kültürel Miras Kaynaklarının Turizm Çekiciliği Kapsamında Değerlendirilmesi: Türk Kâğıt Süsleme (Ebru) Sanatı Örneği* (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 21; Can Akcaoğlu, *Somut Olmayan Kültürel Miras ve Yabancı Dil olarak Türkçe Öğretiminde Kullanımı* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 19.

36 Mehmet Surur Çelebi, "Somut Olmayan Kültürel Miras ve Üniversite Gençliği", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/3 (Aralık 2016), 32.

37 Metin Ekici - Pınar Fedakâr, "Gelenek, Aktarma, Dönüşüm ve Kültür Endüstrisi Bağlamında Nazar ve Nazar Boncuğu", *Milli Folklor*, 26/101 (2014), 41.

38 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB), "Misyonumuz Vizyonumuz", (Erişim 4 Kasım 2023).

mirasın korunması yönünün daha nitelik kazanması gerektiği ve Bakanlığın misyonundan hareketle daha fazla odak olarak belirlenmesiyle koruma çabaları ve sürdürülebilirliği yönünde ilerleme söz konusu olabileceği öngörülmektedir³⁹.

“Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”nin 1. Maddesinde yer alan:

- a) somut olmayan kültürel mirası korumak;
- b) ilgili toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek;
- c) somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerliliği sağlamak;
- d) uluslararası işbirliği ve yardımlaşmayı sağlamak⁴⁰

şeklinde belirtilen bu maddelerin özünü anlamak ve gerekli çalışmaların ivedilikle hayata geçirilmesi kilit öneme sahiptir. Bakanlık somut olmayan kültürel mirası rutin bir iş olarak devam ettirmek yerine, nihai amaç olarak yapılandırılmış bir şekilde hedefleri listelemek değil, aslında hedeflerin özünü kavrayarak ve ilgili eylemlerle hızla uygulamaya geçerek başarılı, etkin ve verimli şekle ulaşmasını sağlayarak toplumsal faydayı arttırmaya yönelik fayda sağlamaktadır⁴¹.

Bakanlığın yapmış olduğu çalışmaların içerisinde iller bazında kurumlar, araştırma merkezleri, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ve uzmanlar ile gerekli görülmesi durumunda da somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının katılımlarıyla İl Tespit Kuruluşları oluşturmaktadır. Kurul illerinde bulunan somut olmaya kültürel miras unsurlarını ve yaşayan insan hazinesine aday olacak kişilerin tespitini yaparak ulusal envantere katkısını sağlamak adına koruma ve sürdürülebilirliği yönetmede önemli rol oynamaktadır⁴².

Bakanlık, Üniversite ve Araştırma Kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşları, Yerel Yönetimler ve Kültür Grupları nezdinde toplumun farklı kesimlerinden insanların katılımını teşvik eden projeler, mirasın sadece korunmasını değil, yaşatılması amacıyla geleceğe aktarılmasında aktif bir rol oynamaktadır. Sürdürülebilirlik, kültürel mirasların gelecek kuşaklara aktarılmasında ve canlı tutulmasında hayati bir öneme sahiptir. Bu, genç nesillerin eğitim ve farkındalık programları aracılığıyla kültürel mirası sevdirmek, anlamalarını sağlamak ve onların bu mirası koruma çabalarında dahil olmalarını teşvik ederek hem kendisi adına bilinç kazanması hem de gelecek nesiller için taşıyıcı olmasında önem arz etmektedir. Süleyman Demirel Üniversitesinde bulunan somut olmayan kültürel miras ile alakalı araştırma merkezinde gelecek kuşaklara aktarma ve korunması adına çalışmalar yapılmaktadır. Bunlara örnek olarak, merkezin 23 Mart 2022 tarihinde yayınladığı “İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi’nde de yer alan Nevruz Bayramı, SDÜ’de coşkuyla kutlandı” haberinde, mirasın yaşatılması ve genç kuşaklarla birlikte geleceğe aktarılması için yürütülen çalışmalar vurgulanmıştır⁴³. Merkez, başka bir faaliyet olarak Isparta’nın zengin somut olmayan kültürel mirasını koruma konusundaki taahhütlerini yerine getirmek için büyük bir adım atmıştır. Merkez, «Isparta’nın Somut Olmayan Kültürel Mirası» adlı kitabı yayınlayarak, bu önemli değerleri yazılı olarak belgelemiş ve gelecek nesillere aktarmayı hedeflemiştir. Bu girişim, Türkiye genelindeki diğer illere örnek teşkil etmelidir ve buna ek olarak Bakanlığın desteğiyle bu tür adımların yaygınlaştırılması için planlama yapılmalıdır⁴⁴. Bu tür etkinlikler ve çalışmalar, kültürel mirasın sadece bugün değil, gelecek için de korunduğunu ve yaşatıldığını göstermektedir. Süleyman Demirel Üniversitesi’nin bu yöndeki çabaları, kültürel mirasa olan duyarlılığın artırılması ve top-

39 Özlem Aydoğdu Atasoy, *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında İcracı Kurum T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme* (2006-2016) (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 42.

40 UNESCO, “UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”.

41 Aydoğdu Atasoy, *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında İcracı Kurum T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme* (2006-2016), 88.

42 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB), “Somut Olmayan Kültürel Miras Envanter Çalışmaları”, (Erişim 5 Kasım 2023).

43 Süleyman Demirel Üniversitesi Somut Olmayan Kültürel Miras Uygulama ve Araştırma Merkezi (SDÜ), “İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi’nde de yer alan Nevruz Bayramı, SDÜ’de coşkuyla kutlandı”, (Erişim 9 Kasım 2023).

44 Bilge Hümmüzlü (ed.), *Isparta’nın Somut Olmayan Kültürel Mirası* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeler Birimi, Şubat 2019).

lumun bu konudaki farkındalığının güçlendirilmesi adına önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Çağın getirmiş olduğu teknolojik ilerlemeler, koruma ve sürdürülebilirliğin sağlanması için dijital açıdan da yenilikler getirilmesini zorunlu kılmaktadır⁴⁵. Günümüzde tanınmış uluslararası bir internet sitesi olan Wikipedia'nın farklı bir sitesi olan Meta Wikimedia, somut olmayan kültürel mirasın içeriğinde Türkiye'nin miraslarını da içeren dünya çapında bir envanter oluşturarak koruma açısından önemli katkılar sunmaktadır⁴⁶. Ancak, bu durumun UNESCO ile ayrı bir şekilde resmiyet dışı olarak yürütülmesi ve sitenin içeriğinin kolayca güncellenebilir olması risk oluşturmaktadır. Bu nedenle, dijital alanda uluslararası standartlara uygun koruma ve sürdürülebilirlik politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. İnternet siteleri ve sosyal medya platformları, somut olmayan kültürel mirasa dair içeriklerin yayınlanması için önemli birer araç haline gelmiştir. Özellikle yaşayan insan hazineleri envanterinde bulunan kişilerin videolarının yayınlanması gibi faaliyetler, geçmişin ve geleneğin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamanın yanı sıra sürdürülebilirliği de desteklemektedir. Bu tür içerikler, geniş bir kitleye ulaşarak farklı bir oluşumun ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu sayede, toplumun geniş kesimleri kültürel mirasa erişebilirken, aynı zamanda bu mirasın yarınlara aktarılması ve sürdürülebilirliği desteklenmiş olacaktır. Bu noktada, dijital platformlar aracılığıyla yayınlanan kültürel içeriklerin toplumsal farkındalık ve ilgiyi artırarak geniş kitlelere ulaşması önem arz etmektedir.⁴⁷

Fikri Mülkiyet Hakları bakış açısından ele alınan ve Çin'de bulunan somut olmayan kültürel mirasın korunması, Qing ve Zheng tarafından yapılmıştır. Bu koruma, uluslararası toplumda insan haklarına verilen önemin bir yansıması olarak görülmektedir⁴⁸. Miras bilgilerinin korunmasında öncelikli olarak gözetilmesi gereken, mirasın dijital ikamesinin

saklandığı fiziksel medyanın ömrüdür. Bu bağlamda, kültürel mirasın dijital ortamda korunmasına yönelik atılacak adımların başında, sağlam ve uzun ömürlü depolama çözümleri gelir. Ancak, dijital arşivleme yolculuğu burada bitmiyor. Veritabanı oluşturma süreci kritik bir aşamadır ve bu süreçte, bilgilerin düzenli, kolay erişilebilir ve güncel tutulması gerekmektedir. Ayrıca, dijital mirasın ağ üzerindeki yayılımı sırasında karşılaşılan telif hakkı meseleleri ve uluslararası alanda dil engellerinin de üstesinden gelinmeli. Telif hakları, içeriklerin yasal kullanımını garanti altına alırken, dil engelleri ise eserlerin küresel anlamda erişilebilirliğini sınırlayabilmekte. Bu yüzden, çok dilli platformlar ve otomatik çeviri araçları kullanarak bilgi ve kültür transferindeki engelleri aşabilir, evrensel bir mirasın korunmasına katkı sağlayabiliriz. Her adımda profesyonel bir yaklaşımla, kültürel değerlerin dijital ortamda yaşatılmasını sağlamak, gelecek nesillere aktarılacak kıymetli bir mirasın garantisi olacaktır. Dijital koruma planının temelinde üç aşama bulunmaktadır. Bu aşamalar, bölgesel geleneklerin iyileştirilmesi doğrultusunda yeni teknolojilerin ilerletilmesi, çağdaş iletişim tarzı gibi gelişmiş teknolojiler yardımıyla bölgesel geleneklerin sunulması ve yeni teknolojilerin ilerletilmesi için bölgesel geleneklerin kullanılmasıdır. Zhai Liu ve Xu, Çin'deki dijital güvenlik planını değerlendirmek amacıyla alan yayılımı, tematik yayılım ve ilk sınıf somut olmayan kültürel miras öğelerinin dağılımını karşılaştırarak zaafı, fırsatları ve tehlikeleri analiz etmişlerdir. Bu analiz sonucunda uzun vadeli bir koruma planı önermişlerdir. Bu plan, organik trafiği artırarak herkesin dikkatini çekecek bir şekilde tasarlanmalıdır⁴⁹. Türkiye'de somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik yapılan çalışmalar, araştırmacılar tarafından nesilden nesile aktarım yoluyla toplum içinde izlenmektedir. Bu çalışmaların sonuçları ve ortaya çıkan sorunlar farklı aşamalarda takip edilebilmektedir. Konunun daha iyi anlaşılması ve açıklanması için bilimsel araştırmaların

45 M. Öcal Oğuz vd. (ed.), *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi* (Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2013), 61.

46 Wikimedia (Meta-Wiki), "Wiki Yaşayan Mirası Seviyor/Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirasını Seviyor" (Erişim 12 Kasım 2023).

47 Tuna Yıldız, "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Kayıt Altına Alınması: Katılımlı, Yaşayan Dijital Envanterler", *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 36 (Ekim 2023), 761.

48 Qing Lin - Zheng Lian, "On Protection of Intangible Cultural Heritage in China From The Intellectual Property Rights Perspective", *Sustainability* 10/12 (2018), 4369(3).

49 Dragana Rusalić, *Making The Intangible Tangible: The New Interface of Cultural Heritage* (Belgrade: The Institute of Ethnography SASA, 2009), 19 ; Gökenç Gülez, "Çin'in Somut Olmayan Kültürel Mirası ve Korunmasına Yönelik Yaklaşımları", 80.

takibi önemlidir. Türkiye'ye özgü bir perspektifle bakıldığında, araştırmacılar "koruma tarihi" başlığı altında eski dönemlerin ve tutumların analiz edilmesiyle başlamalı ve ardından 1989 Tavsiye Kararı ve UNESCO belgeleri rehberliğinde başlatılan koruma süreçlerinin incelenmesi gerekmektedir. Ancak Türkiye'deki koruma tarihi ve UNESCO'nun sağladığı resmî belgelere dayanan en etkili koruma stratejileri akademik çerçeveden yeterince analiz edilmemiştir. Bu nedenle, UNESCO "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" aracılığıyla korumaya çalışılan unsurların uluslararası düzeyde ve ilgili topluluklarda nesilden nesile iletiminin ne tür yansımaları olacağı konusuna gelecek dönemlerde daha fazla odaklanması gerekmektedir⁵⁰.

Sonuç

Kültürler, gelenekler, coğrafya, iklim, dinsel inanış gibi şekillere göre çeşitlenir. İnsanlığın üretim ve tüketim alışkanlıklarının kültürler arası farklılıklarıyla birlikte, kendine özgü çeşitliliklerini kaybetmeye başlayan kültürel miraslar, son dönemde daha da kritik bir önem kazanması gerekmektedir. Kültür alanında oluşan yemek, giyim, sözlü kültür gibi alanlarda toplulukların ortak özellikleri, küreselleşmeye ve tek-tipleşme tehlikesiyle karşı karşıyadır⁵¹. Bu nedenle somut kültürel varlıkların yanı sıra somut olmayan kültürel mirasların da korunması büyük bir gerekliliktir.

Geçmişten geleceğe kültür, bulunduğu topluluğun örf ve adetlerinin yansıması ve edinilen becerilerin hepsinin toplamı olup, devamlılık duygusunu gelecek kuşaklara aşılacak adına oluşmuştur. Çalışmanın genel olarak anlatmak istediği nokta yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan, somut olmayan kültürel miras öğelerinin unutulmamasının önemidir. Bu gerekçe ile somut olmayan kültürel miras öğeleri listelenmiş ve doğru stratejik hamleler ile korunması gerektiği belirtilmiştir. Çalışmada stratejik hamle tavsiyesi olarak kültürel değer olan bu mirasların yaşatılması ve korunması için, faaliyet çalışmaları ve basılı yayınların yanı sıra dijital platformların da etkili bir rol oynaması gerektiği öngörülmüştür. Bu

mirasların yaygınlaştırılması için dijital teknolojilerin kullanılması ve verilerin arşivlenerek internet aracılığıyla geniş kitlelere ulaştırılması büyük bir önem taşımaktadır. Geleneksel yöntemler yerine dijital platformlar, daha geniş bir kitleye erişebilmesine, zaman ve mekân kısıtlamalarını ortadan kaldırma konusunda üstün avantajlara sahiptir. Kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması ve geniş kitlelere ulaştırılması adına dijital yayınların ve arşivlerin oluşturulmasına daha fazla odaklanması gerekmektedir. Bu sayede, Türkiye'nin zengin kültürel mirası, dijital platformlarda daha geniş kitlelere ulaşabilecek ve korunması sağlanacaktır.

UNESCO'nun 2003 yılında kabul edilen "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" ve Türkiye'nin bu sözleşmeye taraf olması somut olmayan kültürel miras öğeleri için önemli bir ilk adım olmuştur. Uluslararası iş birliği ve yerel çabalar ile atılan bu adım, kültürel çeşitliliğin korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında kilit rol aldığı tespit edilmiştir. Çalışmanın devam eden bölümlerinde somut olmayan kültürel miras öğeleri alt başlıklar ile kategorilere ayrılmıştır, bu durum Türk kültürünün zenginliğini göstermektedir. Kategorilere ayrılmış olan ve çalışmada özellikle bahsedilen dokümacılık sanatının gelecek nesillere aktarılacak gelmesi ve beraberinde yörük yaşam tarzından kaynaklanan ihtiyaçların karşılanabilmesi için yapıldığı bahsedilmiştir. Bunun sebebi ise somut olmayan kültürel mirasın yaşatılan canlı bir örneği olduğunu teşkil etmesidir. Diğer kategoriler incelendiğinde ise çalışmada sözlü gelenekler başlığı altında gelecek nesillere ve toplumlar arası bilgilerin aktarımından bahsedilmiş olup, sözlü geleneğin toplumu zenginleştirdiğine yönelik etkiler görülmüştür. Bunun yanı sıra eğitim ve öğretim amacı güden gösteri sanatları, geçmişten bugüne ulaşmış ancak teknolojinin getirdiği yeniliklerle unutulmaya yüz tutmuş bir örneği olarak karşımıza çıkan "Karagöz" kültürü anlatmaya ve yaşatmaya katkısı olan bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Toplumsal şölen ve ritüeller bölümünde toplulukların beraberinde birliği ve eğlenceyi sağlama, yaşatılması ve rehber olması adına toplulukların nasıl güçlendirildiğine yer verilmiştir. Bu bağlamda

50 Oğuz, "Halk Biliminde Koruma Yaklaşımları ve SOKÜM Sözleşmesi'nde Kuşaktan Kuşağa Aktarım", 11.

51 Ergin Altunsabak, "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Faaliyetleri Kapsamında Aşıklık Geleneğinin Sürdürebilirliğinde Güncel Etkenler", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 8/4 (2022), 729.

hazırlanan kategoriler Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras öğelerinin değerinin anlaşılması adına, kültürel kaybolmalara uğramaması adına koruma yöntemlerinin acil şekilde artırılması yönünde harekete geçilmesinde önemli rol oynadığını kanıtlar niteliktedir.

Toplulukların kendilerine özgü gelenekleri, inançları ve yaşam tarzları, bu mirasın devamını sağlamak adına titizlikle korunmalı ve gelecek kuşaklara aktarılması için çalışmaların, uygulamaların sayısının artırılması hedeflenmelidir. Bu süreçte her bireye ve topluluğa büyük sorumluluklar düşmektedir. Geçmişin zenginliklerini yaşayarak ve yaşatarak geleceğe taşınmalıdır. Bu sayede, herkesin kendine özgün kültür kimliğini sürdürebilmesi ve kültürel çeşitliliğin zenginliğinden faydalanabilmesi mümkün olacaktır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında UNESCO'nun Türkiye de bulunan somut olmayan kültürel miraslarının uluslararası düzeydeki öneminden bahsedilmiştir. Sonuç olarak toplumun önde gelen kurumları başta olmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı, üniversiteler, dijital platform farkındalığını benimsemesi ve bunların yanı sıra bireyler olarak toplumsal farkındalığı artırma çabasını vurgulamakla beraber toplumsal katılımı desteklemek adına gelecek için yapılacak çalışmaların acil bir şekilde hayata geçirilmesi gerekmektedir. Türkiye, zengin kültürel çeşitliliği olan bir coğrafyaya sahip olması neticesiyle temsili listede yer alan 25 öğenin yetersiz kalması sayısının daha da artırılması yönünde girişimlerin hızlandırılması ve gereksinimlerin karşılanmasına yönelik hedeflerin benimsenmesi sağlanmalıdır. Her il bazında da bu ilke benimsenmeli ve illere ait mirasların en az 1-2 öğesi listeye dahil edilmesi için adımlar atmasına yönelik girişim veya proje yürütülmelidir.

Kaynakça

1. Resmi Yayınlar

UNESCO, *Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu. UNESCO'nun Standart Belirleme Araçları Hakkında Genel Direktör Tarafından Hazırlanan Kapsamlı Rapor* (Comprehensive Report By The Director-General On UNESCO's Standard-Setting Instruments). Paris: UNESCO, 212, 2021.

https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378425_eng/PDF/378425eng.pdf.multi.page=11

2. Kitaplar

Fuat, Memet. *Tiyatro Tarihi*. İstanbul: MSM Yayınları, 2000.
Güvenç, Bozkurt. *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.

Hürmüzlü, Bilge (ed.). *Isparta'nın Somut Olmayan Kültürel Mirası*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeler Birimi, Şubat 2019.

İSMEP Rehber Kitaplar. İstanbul: İstanbul Valiliği, İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (İPKB), 2014.

Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötügen Neşriyat A.Ş., 2021.

Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay – Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.

Oğuz, M. Öcal vd. (ed.). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi*. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 1. Baskı, 2013.

Rusalic, Dragana. *Making The Intangible Tangible: The New Interface of Cultural Heritage*. Belgrade: The Institute of Ethnography SASA, 2009.

3. Makaleler

Aka, Murat. "Türkiye'de Diller ve Etnik Gruplar". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 1/1 (2012), 293-297.

Akpınarlı, Hatice Feriha – Üner, İbrahim. "Geleneksel Tekstillerin Özellikleri ve Çeşitleri". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34 (2019), 133-145.

Altunsabak, Ergin. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Faaliyetleri Kapsamında Aşıklık Geleneğinin Sürdürebilirliğinde Güncel Etkenler". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 8/4 (2022), 720-732.

Amato, Federico vd. "Preserving Cultural Heritage By Supporting Landscape Planning with Quantitative Predictions of Soil Consumption". *Journal of Cultural Heritage*, 23 (2017), 44-54.

Arıoğlu, İbrahim Ethem – Aydoğdu Atasoy, Özlem. "Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Geleneksel El Sanatları ve Kültür ve Turizm Bakanlığı". *Turkish Studies*, 10/16 (Sonbahar 2015), 109-126.

Arslandoğlu, İbrahim. "Kültür ve Medeniyet Kavramları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, (2013), 243-255.

Avcioğlu, Gürcan Şevket. "Türk Sosyolojisinde Kültür ve Medeniyet Anlayışları". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 48 (2020), 313-326.

Çelepi, Mehmet Surur. "Somut Olmayan Kültürel Miras ve Üniversite Gençliği". *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/3 (Aralık 2016), 15-35.

Ekici, Metin - Fedakâr, Pınar. "Gelenek, Aktarma, Dönüşüm ve Kültür Endüstrisi Bağlamında Nazar ve Nazar Boncuğu". *Milli Folklor*, 26/101 (2014), 40-50.

- Ekici, Metin. "UNESCO somut o Temsili Listesinde Türkiye'nin Çok Uluslu Dosyaları". *Milli Folklor*, 120 (Kış 2018), 81-89.
- Er, Züleyha – Karakuş, Neslihan. "Somut Olmayan Kültürel Miras Sözlü Gelenek ve Anlatımlar Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 16/41 (2023), 52-68.
- Erdentuğ , Aygen. "Kültür Alanı Yaklaşımı". *Bellekten*, 50/196 (1986), 229-246.
- Gökenç Gülez, Sema. "Çin'in Somut Olmayan Kültürel Mirası ve Korunmasına Yönelik Yaklaşımları". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (2023), 78-91.
- Görkem, İsmail. "Dünden Bugüne 'Türk Sözel Ebediyat'; Değişim ve Dönüşüm". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15/39 (2010), 411-422.
- Gürçayır Teke, Selcan. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Listelerinde Yaşayan Miraslar ve Sabitlenen Gelenekler". *Milli Folklor*, 120 (Kış 2018), 19-31.
- Hussein, Safinaz Mohd vd. "Bringing Life to Folklore: Problem of Definition". *Jurnal Undang-undang dan Masyarakat*, 15 (2001), 163.
- Karaman, Kasım. "Ritüellerin Toplumsal Etkileri". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010/21 (2010), 229.
- Kılıçarslan, Hande – Etikan, Sema. "Yalvaç İlçesi Ölüm-lük-Dirimlik Dokumaları". *Art-E Sanat Dergisi*, 8/15 (2016), 79-94.
- Kolaç, Emine. "Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma, Bilinç ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi". *Milli Folklor* 21/82 (2009), 19-31.
- Lin, Qing – Lian, Zheng. "On Protection of Intangible Cultural Heritage in China From The Intellectual Property Rights Perspective". *Sustainability*, 10/12 (2018), 4369.
- Mezkit Saban, Gülperi. "Somut Olmayan Kültürel Miras: Aşağıseyit Sudan Koyun Atlatma ve Çoban Bayramı". *Journal of Turkology*, 30/1 (Haziran 2020), 181-194.
- Oğuz, M. Öcal. "Halk Biliminde Koruma Yaklaşımları ve SOKÜM Sözleşmesi'nde Kuşaktan Kuşağa Aktarım". *Milli Folklor*, 132 (Kış 2021), 5-15.
- Oğuz, M. Öcal. "Onuncu Yılında Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri: Görünürlük, Değerlilik ve Güvenirlilik". *Milli Folklor*, 29/116 (2017), 5-17.
- Oğuz, M. Öcal. "Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras". *Milli Folklor*, 25/100 (2013), 5-13.
- Oğuz, M. Öcal. "UNESCO, Kültür ve Türkiye". *Milli Folklor*, 73 (2007), 5-11.
- Oyman, Naile Rengin – Akdağ, Kazım. "Isparta Yöresindeki Bazı Yörüklere Ait Düz Dokuma Örnekleri". *Akdeniz Sanat Dergisi*, 6/12 (2013), 231-240.
- Sak, Ramazan vd. "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi". *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4/1 (2021), 227-250.
- Sidekli, Sabri - Karaca, Levent. "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yerel, Kültürel Miras Öğelerinin Kullanımına İlişkin Öğretmen Adayı Görüşleri". *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 5 (Aralık 2013), 20-38.
- Yenişehirlioğlu, Şahin. "Cumhuriyetimizin Kültürel Temeli". *Atatürk Yolu Dergisi*, 4 (1995), 549-554.
- Yıldız, Tuna. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Kayıt Alınmasına Katılımlı, Yaşayan Dijital Envanterler". *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 36 (Ekim 2023), 754-766.

4. Bildiriler/Tebliğ

- Oğuz, M. Öcal. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Türkiye Romanya Geleneksel Ortak Mutfağı Projesi". *Aynı Tadı Paylaşmak: Türkiye-Romanya Geleneksel Ortak Mutfağı Çalıştay Bildirileri*. ed. Evrim Ölçer Özünel – Nadia Tunsu. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2013.

5. Tezler

- Akcaoğlu Can. *Somut Olmayan Kültürel Miras ve Yabancı Dil olarak Türkçe Öğretiminde Kullanımı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Aydoğdu Atasoy, Özlem. *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında İcracı Kurum T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme (2006-2016)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Büyükyazıcı, Duygu. *Kültür ve Sanat Ekonomisinde Piyasa Mekanizmasının Etkinsizliği: Gösteri Sanatları Perspektifinden Türkiye Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Dikeç, İkbâl Ertuğrul. *Antik Uygarlıklarda Yemek Kültürü ve Müzik Etkileşimi; Şölenler, Festivaller Ritüeller*. Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Soyöz, Seçkin. *Türkiye'de Başlangıcından Bugüne Gösteri Sanatları ve Mekân Gereksiniminin Değerlendirilmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Türkoğlu Turgut. *Somut Olmayan Kültürel Miras Kaynaklarının Turizm Çekiciliği Kapsamında Değerlendirilmesi: Türk Kâğıt Süsleme (Ebru) Sanatı Örneği*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

6. İnternet Kaynakları

- KTB, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. “Misyonumuz Vizyonumuz”. Erişim 4 Kasım 2023. <https://www.ktb.gov.tr/TR-133260/misyonumuz-vizyonumuz.html#:~:text=K%C3%BClt%C3%BCr%20ve%20Turizm%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%2C%20E2%80%9C%C3%9Ckemiz,pay%C4%B1%20art%C4%B1rmak%E2%80%9D%20g%C3%B6revlerini%20yerine%20getirir.&text=T.C.,-K%C3%BClt%C3%BCr%20ve%20Turizm>
- KTB, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. “Somut Olmayan Kültürel Miras Envanter Çalışmaları”. Erişim 5 Kasım 2023. <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-50839/somut-olmayan-kulturel-miras-envanter-calismalari.html>
- Meta-Wiki, Wikimedia. “Wiki Yaşayan Mirası Seviyor/ Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirasını Seviyor”. Erişim 12 Kasım 2023. https://meta.wikimedia.org/wiki/Wiki_Loves_Living_Heritage/Intangible_Cultural_Heritage_of_Turkey
- SDÜ, Süleyman Demirel Üniversitesi Somut Olmayan Kültürel Miras Uygulama ve Araştırma Merkezi. “İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi”nde de yer alan Nevruz Bayramı, SDÜ’de coşkuyla kutlandı”. Erişim 9 Kasım 2023. <https://kultureliras.sdu.edu.tr/tr/haber/insanligin-somut-olmayan-kulturel-mirasi-temsil-listesinde-de-yer-alan-nevruz-bayrami-sdude-coskuyla-kutlandi-37622h.html>
- TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi. “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun”. Erişim 26 Ekim 2023. <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5448.html>
- UNESCO, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu. “Kısaca UNESCO”. Erişim 25 Ekim 2023. <https://www.unesco.org/en/brief>
- UNESCO, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu. “UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”. Erişim 5 Ekim 2023. <https://www.unesco.org/tr/Pages/181/177>
- UNESCO, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu. “UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri”. Erişim 1 Kasım 2023. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-Listeleri>
- UNESCO, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu. “Somut Olmayan Kültürel Miras - Sözlük Oluşturulması» Konulu Uzman Toplantısı”. Erişim 15 Ekim 2023. <https://ich.unesco.org/en/events/expert-meeting-on-intangible-cultural-heritage-establishment-of-a-glossary-00082>